

MİHRİBAN İNAN İLE YENİ KİTABI DAHA GÜVERCİN ÜZERİNE KONUŞTUK

Ferahfeza Erdoğan

- *Sevgili Mihriban İnan, ilk öykü kitabınız Kadife Durağı 2001 yılında yayımlandıktan sonra ikinci öykü kitabınız Hacıyatmaz ile 2008 yılı TYB Öykü Ödülü'nü aldınız. Daha Güvercin ise sizin beşinci öykü kitabınız. Neredeyse otuz yıla varan öykücü kimliğiniz üzerinden sormak isterim size: İyi bir öykü nasıl olmalıdır?*

Bana göre iyi bir öykü; dili, kurgusu, içerik ve biçimi itibarıyla homojen bir yapı arz eden öyküdür. Öyküde bu unsurlardan herhangi biri öne çıkıyor ve hatta diğer unsurları gölgeliyorsa orada öne çıkan unsurun propagandasının yapıldığını ve öykünün oracıkta kurban edildiğini söyleyebiliriz. Öykü, kurguya dayalı yapısı ve biçimsel imkânları itibarıyla plastik sanatlar içinde yer alması gereken edebiyatın en işlek türlerinden biridir ve dille kurulan bir gösteri sanatıdır ancak gösterişi sevmez, demek isterim.

Bu cevabınızdan yola çıkarak yazarları bazen öykü- hikâye karşılaştırması yapmaya zorlayan tartışmada sizin durduğunuz yeri de öğrenmek isteriz.

Öykü tabirini tercih ederim. Çünkü anlatma esasına bağlı türlerin ortak adı hikâyedir. Öykü ise kurgu temelli ve yazılı bir türün özel adıdır. Bir filmin, romanın hatta öykünün hikâyesi olur, tekrar tekrar anlatılır da... Ancak öykü bir kere yazılır. Tek bir etki bırakmaya matuftur, dilsel ve bu hâliyle donmuş bir yapıdır. Öykü, sinema sanatında olduğu gibi fragmanların belli bir amaç doğrultusunda birleştirildiği, okurun zihninde uyanan imgelerin bir yapbozun parçaları gibi birleştirildiği yazılı bir türdür. Birtakım dil ve anlatım oyunları okurun zihninde çeşitli imajlar oluşturmak ve söylenmeyi söylemek, gösterilmeyeni göstermek yoluyla bazı duygu durumlarını resmetmek amaçlanmaktadır. Dilin imgesel kullanımının yanı sıra dizilimi de bir resim meydana getirebilir: Harflerin karakteri, koyu ya da italik olması, sözcüklerin ek ve kök yapısında alışılmamış

bağdaştırmalara gitmek gibi... Oysa hikâye, “dinleme” kültürünün bir ürünüdür. Dinleme eylemi ise en az iki kişi gerektirirken, öykü sessizce ve tek başına “okunan” ve okurun zihni kadar gözlerine de hitap eden bir türdür. Öyküye bu sebeple “matbaanın çocuğu” denmiştir.

Yeni yayımlanan Daha Güvercin'deki öykülere gelecek olursak bu öykülerde kadın karakterlerin ve çocukların daha ağır bastığını görüyoruz. Tabii erkekler de var öykülerde ama daha ziyade kadının ve çocuğun uzantısı gibiler.

Bir kadın olarak en iyi bildiğim yerden anlatmaya çalışıyorum... Çocukluk da “gökyüzü gibi hiçbir yere gitmez.”. Hepimiz iç dünyamızda hâlâ küçük, kırılgan birer çocuğuz... Tabii metnin sesi olan “anlatıcı” ile “yazar” arasında fark olduğu unutulmamalı. Yazar, öyküsünü birinci kişi ağzından aktarsa bile bunun bir öz yaşam aktarımı olmadığı bilinmeli. Çünkü anılarımızı yazmaya durduğumuzda bile bir kurgunun içinde buluveririz kendimizi... Asıl olan şu ki öykü; ilhamını nereden alırsa alsın yazıya geçirildiği andan itibaren yazarının öz yaşamından uzaklaşmaya teşnedir ve neyi, nasıl anlattığı asıl ödevidir.

Kitaba da ismini veren öykü, bir kadının dönüşüm hikâyesi gibi. Bu öyküde olduğu gibi insanın yazarak dönüşümü mümkün müdür?

En etkili yollardan biridir... Duygu ve düşünceler içimizin sıcaklığında yuvalanıp yatarken, onları açığa çıkarmak ve onlara bir ad koymak başlı başına bir cesaret işidir zaten. Kendi kendimize mırıldanmalarımız gün gelir muhatabını bulursa yüksek sesli konuşmalara evrilir ve duygularımız yeni bir elbise giyerler. Hele bir de yazmaya durmuşsak, bu elbiseleri defalarca giyer çıkartırız. Hah oldu, dediğimiz yer, artık başka nazarların oklarına hazır ve nazır olduğumuz andır. Bu dönüşümden başka nedir ki...

Kitaptaki ilk iki öykü birbirinin içine sokulan, birbirinin devamı öyküler; aynı kadın kahramanın başına gelenlerin, çok anlık bir durumdan bütün bir hayatın sorgulanması şeklinde kurgulanan bu iki öykü, bir romanın ayak seslerini duyuruyor okura; pekâlâ da bir romanın serim bölümü olabilir gibi. Sahi, iyi bir öykü yazarı olarak bir roman yazmayı da düşündünüz mü hiç? Romana karşı nasıl bir mesafede olduğunuzu öğrenmek isteriz.

Türleri kutsamıyorum. Önemli olan yazmanın kendisidir. Öykü, deneme ve eleştiri türlerinde yazdım, belki roman da yazarım, bilemiyorum. Bazı duygu durumlarını ya da vakaları öykü formunda anlatabilirken bazılarını roman formuna ancak sığdırabiliriz. Yazarın tür bilgisine sahip olması ve türlerin geçişkenliğini de baştan kabul etmesi iyi olur bu durumda.

Yine satır aralarına çok anlamların yüklendiği “Daha Güvercin” öyküsüne dönmek istiyorum; kocası elim bir kaza sonrası kötürüm kalan gencecik bir kadının gözünden bakarız olaya. Kocasını bırakıp gidemez ama bir taraftan da özgür kalmayı içten içe ister, suçluluk duyarak. Bu çelişkili duygular için evrensel insanlığın da duyguları demek mümkün mü?

“Öykü bireyi anlatır.” diye öğrendik ama bu bizde “insanı anlatır”a dönüştü. “İnsan” kelimesinin hem “nisyan” (unutma) hem ‘ünsiyet” (ahbaplık, alışkanlık) anlamından hareketle insan tekini yazmak, insanlığı yazmak demektir bana göre. Bizler sadece hâlihazırda yaşayan insanlarla değil, insanın yeryüzüne çıkmasından bu yana gelmiş geçmiş tüm insanlıkla zihinsel, enerjik ve biyolojik yapımız itibarıyla bağlantılıyız. Şeyh Galip’in “*Hoşça bak zatına kim zübde-i âlemsin sen*” dediği gibi, bir öykücü olarak her insanda tüm insanlığın ortak özünü görmeye çalışırım. Söz konusu öyküde, sizin de fark ettiğiniz gibi karakterin dinî, örfi, kültürel kodlarından ziyade aldanan, pişman olan, üzülen, âşık olan, unutan, değişen, gitmek isteyen ama gidemeyen vb. kırılgan insan tarafları üzerinde duruluyor. Bunlar tüm insanlığın evrensel duygu durumları...

Özellikle öyküdeki şu cümle insanı epey düşündürüyor: “Ona kendi iyiliğim için baktığımı unutabilecek miyim?” Bu cümlenin öykünün yazarındaki karşılığını açıklayabilir misiniz?

Söz konusu öyküde “karşılıksız iyilik” kavramını da içten içe sorgulamak istemiştım. Esasen bana göre böyle bir şey yok. İnsanın doğası alma-verme dengesine göre kurulu. Bu denge; arkadaşlık, kardeşlik, karı koca vs. ilişkisinde bir kere şaştı mı beraberinde birçok sorunu doğuruyor. O sebeple İslam öğretisi müminlere; “cennet karşılığında” mallarını, canlarını Allah yolunda harcamalarını teklif ediyor ve hatta “tek bir iyiliğin on katıyla” karşılık bulacağını söylüyor. Dünya hayatında maddi bir karşılık almasanız da yapılan iyilikler, manevi olarak her zaman sahibine bir kazanç sağlamaktadır; iyilik yapana ruh genişliği, yücelik hissi, arınmışlık vb. duygular katarak. Bazen tıpkı söz konusu öyküde olduğu gibi kişi, iyilik yaparken bile kendi iyiliğini incelemektedir. Dolayısıyla hem karşılıksız iyilik yoktur hem de bir iyiliğe Allah katında karşılık beklemek yanlış değildir.

“Farkhunda mısın?” öyküsündeyse din istismarını, dinî samimiyetin menfaatçi kişilerce nasıl kirletildiğini “Neml Suresi”nin ışığında anlatıyorsunuz. Niçin “Neml Suresi”?

Öyküde Ferhunde karakteri azgın bir güruhun hışımına uğradığında yapayalnızdır ve onun durumunu sezen ve yardım etmek için organize olan sadece karıncalardır. Neml, Arapçada “karınca” demektir. “Neml Suresi” de karıncalardan söz eden bir sure olması itibarıyla öyküde alıntılıdır. Ayrıca bu surede karınca topluluğunu organize eden “dişi karınca” vurgusu, öğrencilerinin başındaki bir kadın öğretmen olan Ferhunde ile uyumludur.

Bu öyküdeki her şeyin şahitliğini yapan Ceviz ağacı ile sanırım Nâzım Hikmet’in “Ceviz Ağacı” şiirine de göndermeler var.

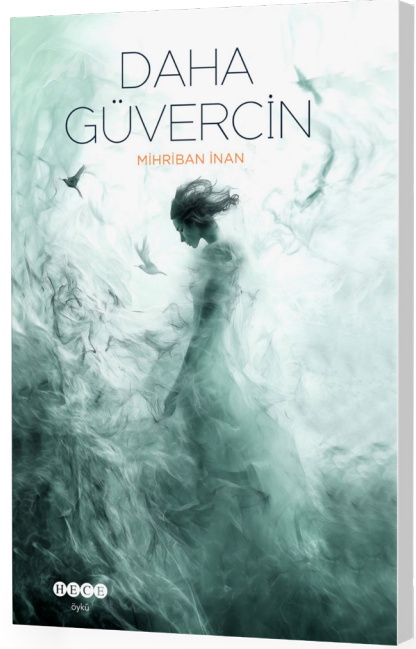
Evet, metinler arasılık diye adlandırdığımız bu tutum, postmodern öykünün temel taşlarından biri... Önceki metinlerden ödünç alınmış bölümler, imgeler, izlekler okur için de tanıdık bir pencere açıyor, diye düşünüyorum. Anlatı katmanını zenginleştirmek adına zaman zaman bunu yapıyorum. Aynı zamanda her yeni metnin, kendinden önce yazılmış metinlerin hem bir süreği hem de onlardan bağımsız yeni bir yapı olduğunu vurgulamak istiyorum.

Böylece sanki öykü anlayışınızı da satır aralarında hissettiriyorsunuz gibi, ne dersiniz?

Haklısınız, üst kurmaca anlatılar, metnin nasıl yazıldığının öyküsüdür. Yazma süreci, metnin konusuna dönüşmüş olur. Satır arasında öykü anlayışım hissediliyorsa ne mutlu bana. Çünkü kimsenin gözüne sokmak istemem.

Kitabınızda özellikle Kur'an'daki kıssalara gönderme yapan öyküler var; mesela “Yusufçuk” öyküsü ki bu öyküdeki Yusuf vasıtası ile kadim zamandan bu yana (Kabil ile Habil'i de hatırlayalım) olagelen kardeş kıskançlığının patolojisini de çözümlemeye çalışıyor olabilir misiniz?

Bu öyküde kardeş kıskançlığından ziyade “sözün büyüğü” üzerinde durmaya çalıştım. Yusuf’un adlandırılmasından tutun da, anne ve babasının oğulları hakkındaki kanaatleri ve yönlendirmelerine, babanın diğer oğullarına söylediği sözlerin doğurduğu sonuçlara ve Yusuf’un ileri yaşlarda kardeşlerine karşı sergilediği tavra kadar her şeyde, ağızdan çıkan bir sözün kişinin kaderini nasıl etkilediği üzerinde durmaya çalıştım.

“Yürüyen Işık” öyküsünde de Kur’an’daki surelerden faydalandığınızı görüyoruz yine. Bu sureler vasıtasıyla kadim öğretilerin modern insan ilişkilerindeki tezahürünü mü vermeyi amaçladınız?

Bu öyküde yalnızca kendisine görünen bir suretin –melek diyelim buna- eşliğinde yürüyen bir kadın karakterim var. Kadim öğretiler; cinler, melekler gibi varlıkların gerçekliğinden söz ederken modernist felsefe bunları fantastik unsurlar olarak görür. Fantastik unsurlar da onlara göre akıl dışı ve tümüyle hayal ürünüdür. Bu bağlamda benim dünya görüşüme göre Allah’a “gıyaben” iman ettiğimiz gibi, görmediğimiz varlıklar olan cinler ve melekler de Allah’ın yarattıkları arasında yer alır. Dolayısıyla modern dünyanın fantastik/doğa-üstü/akıl dışı gördüğü unsurlar, benim için birer hakikattir. Kadim öğretilere iman eden bir insan olarak yaşadığım bu modern dünyaya, insanın; bir atın dört ayağı gibi; beden, ruh, zihin ve enerjiden meydana geldiğini ve evrendeki görünür görünmez bütün canlılarla bağlantılı olduğunu anlatmak isterim. Kimini beden gözüyle, kimini ruhuyla, zihniyle, enerjisiyle görür...

Belki de dinî kıssalar, C.G. Jung’un sözünü ettiği kolektif şuurun günümüzdeki yansımalarıdır, diyebilir miyiz? Yani güneşin altında zaten her şey söylenmiştir, yazar kişi sadece orijinal söyleyişlerle bu söylenmişleri temize çekiyor gibi?

Mehmet Kaplan, “Sanatçının tabiata ilave ettiği şey, yeni bir düzendir.” der. Bu bağlamda öykücü zaten her şeyin söylendiği bu âlemde ve alabildiğine zengin konu deryası içinde kendi yönünü ve tutumunu belirleyerek eserini meydana getirmektedir. Ne anlatmayı seçtiği kadar anlatmadıkları da onun kimliğini oluşturur. Anlattıklarını nasıl anlattığı da... **Öykülerinizde hayvanlar da dikkati çekiyor. “Her Yer Kuzu Kokuyor” öyküsüyle vejetaryen bir çocuğun gözünden hayatın çelişkili durumu veriliyor mesela; bir baba, bir köpek yavrusunu kurtararak kahraman olurken, bunu kutlamak için akşam yemeğinde bir kuzunun kesilip yenmesindeki çelişkiyi vermesi hayli ilginç?**

Evet, bu bağlamda hayatımız çelişkilerle dolu. Bu öyküde insanın içindeki var olan merhamet duygusunun, alışkanlıkların boyunduruğu altında nasıl da körleşebileceğine değindim. Bir restorana gittiğimizde yiyeceğimiz kuzu etinden önce, kuzunun kendisini getirip kucağımıza verseler ve ardından; “Siz bunu biraz sevin, daha sonra biz sizin için kesip pişireceğiz.” deselerdi, hiçbiri-mizin içi elvermezdi. Ancak kalp ve beyinden önce, damak zevki ön planda olduğunda alışkanlık sebebiyle hiç sorgulamadan et yiyebiliyoruz. Öykü yoluyla bu konuda bir farkındalık yaratmak istedim.

Yine “Türlü Türlü Şeyler” öykünüzde de hayvanlar var; bu öyküdeki kedi, köpek ve kaplumbağa üzerinden bir gelin-kaynana ilişkisindeki gerginliğe göndermeler yapıyorsunuz. Okurlar olarak biz, bu ilişkiyi nasıl yorumlamalıyız?

Bana göre hayvanlarla insanlar arasında ruhsal bir bağlantı var. Öyküde kedi, kayınvalidenin hışmına uğrayan ve kocasıyla eşleştirdiği bir figür; kaplumbağa gelinin zihninde kayınvalideye dönüştürülen başka bir figür; köpekse kendi

doğası gereği davranan ve olup bitene müdahale etmeyen bir figür olarak yer alıyor. Hayatımızda olup bitene seyirci kalan birileri hep vardır. Köpek hepsini temsil ediyor. Ancak fabl türüyle karıştırılmamalı. Bildiğiniz gibi fablarda kahramanlar hayvanlardan seçilir. Benim öykülerimde ise insanlar hayvanlar iç içe yaşıyor ve hatta zaman zaman yer değiştiriyorlar. Aynı yaklaşım “Tokatçı” öyküsünde de var.

Öykülerinizde bir başka dikkat çekici nokta da okurun kendi zihninde doldurmasını beklediğiniz boşlukların olması. Bu durumda sizi bir öykücü olarak hangi öykü damarına dâhil edebiliriz?

İki damar var bildiğiniz gibi: olay öyküsü ve durum öyküsü. Ben Çehov tarzı durum/kesit öykücüsüyüm. Hem modern hem postmodern anlatım tekniklerini kullanmayı seven, öyküde yeni biçimler arayan, anlatmaktansa göstermeyi seçen ve öyküyü söze boğmaktan oldukça çekinen biri. Umarım başara biliyorumdur. Öykünün hangi damarını tercih edersek edelim, malumunuz, kurmaca türler bir çeşit şifreli yapılarıdır ve her okur verili kodları çözebildiği oranda edebî eserden estetik haz alır. Okur yelpazesi de oldukça geniş, *herkes kendi kabinca dolduruyor* ne de olsa... Bize düşen yerinde saymamak ve gün gün çıtayı yükseltmek... Kendi çıtamızı.

Son olarak; önemli bir öykü ödülünü de almış, başarılı bir öykücü olarak, günümüz genç öykücülerine neler tavsiye edersiniz?

Teveccühünüze teşekkür ederim, öncelikle. Genç öykücülere çok okumalarını değil, bilinçli bir okur olmalarını tavsiye ederim. Nietzsche, yaratım sürecini gebeliğe benzetir ve etkilenmeye açık olduğumuzu ve kendimizi muhafaza etmemiz gerektiğini söyler. Okuduğumuz metinler, ister istemez bilinçaltımıza sirayet edecektir. O yüzden genç öykücüler, seçici olsunlar çünkü zihinleri bir çöp kutusu değil. Öykülerini yayımlamaya kalkışmadan önce muhakkak eleştirisine güvendikleri birilerine okutsunlar. İç sesleri onlara hangi eleştiriye dikkate almaları gerektiğini söyleyecektir. Dostluklar kursunlar ama dostlukların da bir gün bitebileceğini bilerek şu hayatta bağımsız bir birey olduklarının bilinciyle hareket etsinler, derim.